

Machteld Leij is kunstkriticus en redactielid van Kunstbeeld.

Machteld Leij constateert dat steeds meer jonge kunstenaars de lezing zien als een bruikbare kunstuiting. Hoe leerzaam zijn deze lezingen?

Een beetje kunstenaar bezoekt tegenwoordig de universiteit en doet niet onder voor een wetenschappelijk onderzoeker. Woorden zijn het gereedschap, niet alleen van onderzoekers, ook van kunstenaars. De lezing, in dat licht bezien, is in sommige gevallen een kunstwerk, een performance; een soort vrije radicaal die zelden lijkt op een klassiek betoog bedoeld om kennis over te dragen. Een lezing als performance kan veel meer zijn dan dat: informatief, beeldend of onderzoekend. Net als de kunst van nu, die fungeert in een maatschappij die zich vooral richt op de kenniseconomie. BAK in Utrecht signaleerde deze ontwikkeling al in 2008 met de publicatie *On Knowledge Production*, waarin de potentie van artistiek onderzoek de maat wordt genomen.

CROSS-OVER

Natuurlijk is een kunstenaar niet hetzelfde als een wetenschapper, hoewel er uitzonderingen zijn. Als kunstenaar Martha Rosler in een lezing het fenomeen van de biënnale uitpluist aan de hand van haar ontwikkelingsgeschiedenis, is de scheidslijn zeer dun. Roslers kunstenaarschap bestaat uit een kritische onderzoekende houding, waarmee ze sociale ongelijkheid aan de kaak stelt. Toch zie ik haar lezingen niet als kunstwerken, omdat ze naast de tekstuele, geen expliciet beeldende kant kennen. De lezing fungeert alleen als een *cross-over* tussen kunst en kennisuitwisseling als er een baaierd aan uitdrukingsmogelijkheden ontstaat.

In haar zogenaamde 'free form lecture' *The Light & The Rock* liet de Zweedse kunstenaar Nina Canell afgelopen mei in Kunsthalle Fridericianum in Bazel een bevriende curator, een kunstkriticus en een kunstenaar, evenals de directeur van het Fridericianum, aan het woord. Om en om hielden ze hun vertoog. Dieter Roelstraete, curator van het M HKA in Antwerpen, droeg een tekst voor over de ontdekking van de elektriciteit en de receptie daarvan in de kunst, naar aanleiding van Canells conceptuele sculpturen, die draaien om magnetisme, radiogolven en energieën. Niet wetenschappelijk, eerder fantasievol en associatief. Partner en medekunstenaar Robin Watkins liet via een radio van tijd tot tijd het kosmische geruis van hemellichamen horen. Canell vertelde zelf over met vreemde energieën geladen kunstobjecten die haar aandacht trokken, zoals een grote steen in een zentuin in het gebouw van de Verenigde Naties. En directeur Rein Wolfs verklaarde hartgrondig zijn liefde aan een kunstwerk in de tentoonstelling: deuren die automatisch openen, de bezoeker liefdevol omarmend. Maar wat is de status van deze veelstemmige *free form lecture*? Is zij afwisselend? Ja. Helder en leerzaam? Niet echt. De vrije vorm maakte het te rommelig. Voor Canell was de lezing een experiment, bedoeld om haar netwerk aan het woord te laten, en om een nieuwe vorm voor de anders wat saaie kunstenaarslezing te vinden. Het had alles van een opgewekt, maar intellectueel vriendenclubje in die zaal.

COMA

Anders was het bij Sarah-Mace Dennis, die in mei in Utrecht tijdens een congres van Performance Studies International haar eigen ervaring als uitgangspunt gebruikte in de lezingperformance *Recasting unfinished selves (performing the uncharted territories of mind)*. Dennis belandde na een verkeersongeluk in coma, maar herstelde wonderwel. Tijdens het genezingsproces hoorde de kunstenaar de stem van een van haar docenten in haar hoofd. Haar lichaam beschreef ze als een 'orgaanloos lichaam, een begrip van filosofen Gilles Deleuze en Félix Guattari, dat het lichaam een virtuele realiteit toekent, een potentieel bestaan. Voor Dennis betekende dat een model, waar haar – tijdelijke – bestaansvacuüm perfect bij aansloot. Zo combineerde ze een persoonlijke zoektocht naar een verdwenen zelf met de zienswijze van Deleuze en Guattari.

De erotische symboliek van eierstruif culmineert in een explosief gebaar.

Dennis slaagde erin om de lezing overtuigend een autonoom kunstwerk te laten zijn, geworteld in de kritische theorie, de toehoorder meevoerend in haar gedachten, beelden van haar films projecterend op de wand. Ze intellectualiseerde haar verhouding tot de gebeurtenis en haar omgeving. Het theoretiseren van haar ervaringen, als onderdeel van een genezingsproces, deed haar beseffen dat ideeën en ervaringen in de hersenen worden opgetekend, en dat wat ze de neurologische architectuur noemt, altijd sporen bevat van acties uit het verleden. Dennis studeerde aan de School of Arts, Griffith University in Australië, waar ze in aanraking kwam met 'creative writing, contemporary art, performance and critical theory'. Op dit moment promoveert ze in media, film en theater aan de School of English, Media and Performing Arts, onderdeel van de University of New South Wales.

De kunstgeschiedenis laat zien dat de lezing-performance geen nieuw idee is, met Joseph Beuys voorop. Zijn performance, *Wie mann dem Toten Hasen die Bilder erklärt* uit 1965, kun je zien als het oermodel van de lezing-performance. En zijn colleges, waarvan uiteindelijk schoolborden vol onnavolgbare schemata overbleven, worden gekoesterd in musea als relieken van gestolde ideeën. Nu stoffig, ooit ongelofelijk levendig, idiosyncratisch en enthousiasmerend.

EXPLOSIEF

De geschiedenis van de lezing-performance heeft in wezen een maatschappijkritische kant, die zich echter niet altijd opvallend manifesteert. In het werk van de Britse kunstenaar Simon Fujiwara speelt een kritiek op het regime van Franco in Spanje bijvoorbeeld een onderhuidse maar zinderende rol. Hij schreef een boek over de vermeende homoseksuele gevoelens van zijn vader. Fujiwara beschrijft zijn vader, die erotiek via masturbatie aan eierstruif verbindt, daarin gestimuleerd door de ingehouden angst voor de verschijning van Franco's soldaten in het hotel dat hij met zijn vrouw runde. Fujiwara bouwde de gelagkamer na, die onder meer tijdens de biënnale van Singapore te zien was, maar las tijdens een performance ook delen voor uit het boek. Daarnaast vertelde hij over het schrijfproces, hoe delen van zijn boek werden gepubliceerd in homo-erotische magazines, maar ook van zijn recente bezoeken aan het hotel dat tegenwoordig fungeert als opvang voor junkies. De erotische symboliek van eierstruif en het ei culmineert in een explosief gebaar: op het bureau van waarachter hij voordraagt, staat een groot keramieken ei. Hij gooit het als in een apotheose kapot, stormt de zaal uit, zijn bureau bezaaid met papieren en toeristenprullaria achterlatend. En daarmee is de performance afgelopen.

De lezing-performance doet het goed als podium voor verhalen met een sterke persoonlijke betekenis, net zo goed als dat veel kunstenaars leunen op filosofische en wetenschappelijke theorieën en de verwerving van kennis. Daarmee verenigt de lezing-performance twee aspecten die de kunst van nu karakteriseren. Niet zo gek, dat steeds meer jonge kunstenaars de lezing als een bruikbare kunstuiting zien. Eventuele regels van het genre blijken in handen van de kunstenaar fluïde en elastisch. Maar de kunstenaar wordt toch zelden een *hardcore* wetenschapper, vanwege die toe-eigening van het ideeëngoed van anderen, die overwegend wordt ingezet om een eigen verhaal te vertellen. Onderzoek dient de kunstenaar, en niet andersom. ■

Opinie biedt schrijvers, kunstkritici en lezers een platform voor hun visie op actuele kwesties in de kunstwereld. Bijdragen van max. 1000 woorden kunt u richten aan: redactie@kunstbeeld.nl